

CZU: 342.573(478)

REFERENDUMUL REPUBLICAN CONSULTATIV INIȚIAT DE CĂTRE PREȘEDINTELE REPUBLICII MOLDOVA

Ion COBÎȘENCO

Universitatea de Stat din Moldova

Acest articol reprezintă un studiu detaliat al referendumului național consultativ, care poate fi organizat de Președintele Republicii Moldova. Referendumul este cel mai important procedeu de intervenție a poporului suveran la putere. Această instituție a fost cercetată în detalii de doctrină, încercându-se de-a lungul timpului să fie evidențiate toate aspectele pozitive și negative în scopul de a-l face un adevărat pilon al democrației. Codul electoral al Republicii Moldova prevede patru tipuri de referendumuri naționale, acestea fiind: referendumul pentru revizuirea Constituției, referendumul legislativ, referendumul pentru demiterea Președintelui și referendumul consultativ. Cel din urmă este unicul care are caracter facultativ, celelalte fiind obligatorii. În cele ce urmează vom analiza doar ultimul tip de referendum – cel consultativ.

Cuvinte-cheie: *referendum, referendum național consultativ, referendum inițiat de către Președintele Republicii Moldova, decret prezidențial, probleme de interes național, probleme ce nu pot fi supuse referendumului republican, controlul constituționalității.*

REPUBLICAN CONSULTATIVE REFERENDUM INITIATED BY THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

This article is a detailed study of national consultative referendum to be held by the President of the Republic of Moldova. The referendum is the most important method of intervention of the sovereign people in power. This institution has been thoroughly researched by doctrine, attempting over time to highlight all positive and negative aspects in order to make it a true pillar of democracy. The Electoral Code of the Republic of Moldova provides four main types of national referendums: referendum on the revision of the Constitution, legislative referendum, referendum on the dismissal of the President and consultative referendum.

Keywords: *referendum, national consultative referendum, referendum initiated by President of the Republic of Moldova, presidential decree, issues of national interest, the problems that can not be subject to the Republican referendum, the constitutionality control.*

Introducere

Fiind o instituție foarte importantă, referendumul a atras dintotdeauna o atenție deosebită a organismelor internaționale care au încercat să unifice dispozițiile ce vizează referendumul.

Un aspect important îl reprezintă rolul Curții Constituționale a Republicii Moldova în desfășurarea referendumului. Jurisprudența Curții este destul de bogată în ceea ce privește analiza tuturor dispozițiilor legale care se referă la această instituție. Astfel, Curtea Constituțională s-a pronunțat, atât a priori, cât și a posteriori, asupra mai multor aspecte ale referendumului, cum ar fi: caracterul național al problemei supuse referendumului consultativ inițiat de Președintele Republicii Moldova, unele excepții de neconstituționalitate în această materie ș.a. Cele mai importante avize, hotărâri și decizii au fost analizate și comparate cu reglementările care au constituit obiectul neconstituționalității argumentat de Curte, precum și alte reglementări internaționale în această materie.

Rezultate și discuții

Întâi de toate este necesar să definim noțiunea de referendum. Definirea referendumului trebuie făcută cu multă atenție, fiindcă această instituție îmbracă multe forme, iar fiecare dintre acestea implică consecințe din cele mai diverse. Cu toate că această instituție este universal acceptată, depistăm o multitudine de variații ale definiției acesteia de la țară la țară. Din această cauză nici comunitatea științifică internațională nu a ajuns la un acord definitiv privind definirea, tipologia și clasificarea consultărilor referendare [1]. Noțiunea generică de referendum provine de la expresia latină „*ad referendum*” și se referă la o etapă în procesul de încheiere a unui tratat internațional, etapă în care tratatul dobânda valoare juridică doar după aprobarea sa de către guvern. Referendumul diferă însă de această procedură având altă aplicabilitate și altă semnificație [2].

În doctrină, referendumul a cunoscut mai multe variante de definire. Indiferent dacă a fost inițiat de autoritățile statului sau chiar de popor, acesta este privit ca o modalitate de consultare democratică prin exprimarea voinței suverane a poporului. Fără a remarcă dacă este consultativ sau decizional, referendumul este un mod de exercitare directă a puterii de stat. Aici se poate vorbi și despre o dublă exprimare de voință: una aparținând organului reprezentativ al statului – Adunarea Parlamentară și alta aparținând organului primar al statului – Poporul.

Profesorul universitar Dan Claudiu Dănișor definește referendumul ca fiind „procedul prin care poporul este asociat la puterea de decizie”. În așa fel, corpul electoral reușește să participe direct la procesul de legiferare. Această putere de decizie poate interveni fie înaintea adoptării legii de către organul competent, fie după acest procedeu [3].

O altă definiție califică referendumul ca fiind „o modalitate de consultare a întregului popor cu privire la diverse probleme ale țării de interes general și de exercitare de către întregul popor a suveranității naționale. Această cale de consultare a poporului este, de fapt, o reminiscență a democrației directe în care cetățenii au posibilitatea de a se exprima direct și de a contribui la luarea deciziilor majore ale statului” [4].

Lavinu Florin Ușvat definește referendumul ca fiind „procedul democratic prin care poporul își manifestă în mod direct și independent, prin vot popular, suveranitatea asupra unei chestiuni precise, de interes general, fiind un veritabil factor de echilibru politic și social, cu singura condiție de a fi reglementat și utilizat în mod chibzuit. Totodată, el este și un instrument de control asupra guvernărilor și de reformă” [5].

Voința poporului reprezintă baza puterii de stat. Potrivit prevederilor art.2 din Legea Supremă, suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție. Potrivit art.75 din Constituția Republicii Moldova, cele mai importante probleme ale societății și ale statului sunt supuse referendumului. Hotărârile adoptate potrivit rezultatelor referendumului republican au putere juridică supremă. Astfel, Legea Fundamentală a statului reglementează anumite prevederi generale ce se referă la această instituție (art.66, 72, 88, 89, 135 și 142 din Constituție). Organizarea și desfășurarea referendumului este prevăzută și stabilită în detaliu de Codul electoral al Republicii Moldova (Titlul VI). Astfel, legea electorală definește referendumul ca fiind scrutin prin care poporul își exprimă opțiunea în cele mai importante probleme ale statului și societății în ansamblu, având drept scop soluționarea acestora, precum și consultarea cetățenilor în probleme locale de interes deosebit (art.1).

Așa cum am menționat mai sus, în prezentul articol vom trata doar instituția *referendumul consultativ* inițiat de Președintele Republicii Moldova. Acest tip de referendum este reglementat atât de Constituție, cât și de Codul electoral. Articolul 154 alin.(4) din Codul electoral stabilește că referendumului consultativ sunt supuse problemele de interes național, în scopul consultării opiniei poporului asupra unor astfel de probleme și adoptării ulterioare, de către autoritățile publice competente, a unor hotărâri definitive. Textul întrebării supuse referendumului consultativ se redactează în manieră neutră, fără ambiguități sau sugerarea răspunsului.

Natura juridică a acestui referendum este pur consultativă și facultativă în comparație cu referendumul pentru demiterea Președintelui, referendumul legislativ sau referendumul pentru revizuirea Constituției, care au un caracter obligatoriu. În funcție de subiectul care inițiază acest tip de referendum, vom distinge: referendumul inițiat de Parlamentul Republicii Moldova și referendumul inițiat de către Președintele Republicii Moldova.

Referitor la primul tip, menționăm că, potrivit art.66 lit.b) din Constituție, Parlamentul are atribuția de a declara referendumuri. Prin norma constituțională citată legiuitorul constituant nu a circumscris tipul referendumului declarat de Parlament [6]. Cu toate că nici în Constituție și nici în Regulamentul Parlamentului nu este prevăzut prin ce act poate fi inițiat un referendum consultativ, putem deduce din prevederile art.161 Cod electoral că la inițierea unui referendum consultativ Parlamentul urmează să emită o hotărâre adoptată cu votul majorității deputaților prezenți. În conținutul hotărârii urmează să se precizeze data desfășurării referendumului, care se va organiza peste cel puțin 60 de zile de la adoptarea hotărârii și conținutul întrebărilor supuse referendumului.

În cazul inițierii referendumului prin Decret, Președintele va consulta poporul privind soluționarea unei probleme de interes național. Acest fapt face imposibilă o confuzie între referendumul reglementat de articolul 75 din Constituție și referendumul legislativ [7].

Pentru a înțelege mai bine acest tip de referendum inițiat de Președinte, va trebui să corelăm articolul 75 cu articolul 2 din Constituție. Articolul 2 din Constituție enumeră limitativ modalitățile de exercitare a suveranității naționale. Nicidecum acesta nu face o ierarhie între cele două modalități de realizare a puterii de stat –

organele reprezentative și referendumul – și evidențiază că poporul poate interveni pe două căi democratice: atât direct, prin intermediul consultării referendare și oricărui tip de scrutin, cât și prin organele legislative ale statului, care reprezintă calea indirectă.

Astfel, potrivit art.75 alin.(1) din Constituție, cele mai importante probleme ale societății și ale statului sunt supuse referendumului, iar dispozițiile art.88 din Constituție abilitază Președintele Republicii Moldova cu atribuția de a cere poporului prin referendum să-și exprime voința asupra unei probleme de interes național.

Textul constituțional nu face o referire clară în ceea ce privește obiectul inițiativei organizării unui asemenea tip de referendum, acesta prevede doar unele probleme de interes național. Decizia dacă unele probleme sunt sau nu de interes național va aparține Președintelui, asumându-și toate riscurile. Doctrina susține că dacă un Președinte se bucură de o popularitate mare, poate să folosească referendumul ca pe o modalitate de a motiva și legitima anumite decizii proprii. Corpul electoral poate fi mult mai ușor manipulat decât Parlamentul, iar aceasta poate reprezenta o cale mult mai simplă de a atinge anumite scopuri [8].

Legea permite această consultare a cetățenilor ca pe o posibilitate pe care o are Președintele, cert este că această posibilitate este limitată. Parlamentul este cel care va fi consultat indirect în calitatea sa de reprezentant al cetățenilor [9]. Or, în partea ce ține de alocarea mijloacelor financiare necesare desfășurării referendumului, ținându-se cont de prevederile art.66 lit.b) din Constituție, care statuează că de competența Parlamentului ține declararea referendumului, în Hotărârea sa nr.24 din 27 iulie 2017 Curtea a statuat că doar Parlamentul este organul competent de a alocă mijloace financiare de la bugetul de stat cu acceptul Guvernului.

Curtea Constituțională a menționat că nu pot fi supuse unui referendum consultativ, inițiat de Președintele Republicii Moldova, chestiuni ce țin de:

- adoptarea/abrogarea unei legi;
- aspecte ce implică modificarea Constituției;
- aspectele ce vizează materia științei [10].

În Hotărârea nr.24 din 27 iulie 2017, prin care a fost declarat neconstituțional Decretul Președintelui Republicii Moldova nr.105-VIII din 28 martie 2017 privind desfășurarea referendumului republican consultativ asupra unor probleme de interes național, Curtea a subliniat că este contrar spiritului și literei Constituției ca Președintele, sub „acoperirea” sintagmei „probleme de interes național”, să poată iniția un referendum care implică modificarea Constituției sau care vizează chestiuni ce țin de aprecierea științifică a mediului academic.

E de reținut faptul că art.158 din Codul electoral stabilește în mod exhaustiv problemele ce nu pot fi supuse referendumului republican, și anume:

- a) privind impozitul și bugetul;
- b) privind amnistierea și grațierea;
- c) privind măsurile extraordinare sau de urgență pentru asigurarea ordinii publice, sănătății și securității populației;
- d) privind alegerea, numirea, demiterea persoanelor în/din anumite funcții, care țin de competența Parlamentului, Președintelui Republicii Moldova și Guvernului;
- e) ce țin de competența instanțelor de judecată și a procuraturii.

Referitor la conținutul formal al textelor supuse referendumului consultativ, Comisia de la Veneția a stabilit că este necesar să se respecte următoarele reguli:

- unitatea de formă: o aceeași întrebare nu trebuie să combine o propunere de amendament redactată în termeni specifici cu o propunere formulată generic sau cu o chestiune de principiu;
- unitatea de conținut: exceptând revizuirea totală a unui text (Constituție, lege), trebuie să existe un raport intrinsec între diferitele părți ale fiecărei chestiuni supuse la vot, astfel încât să se garanteze libertatea de vot a alegătorului, care nu trebuie chemat să accepte sau să respingă în bloc dispoziții fără legătură între ele; revizuirea simultană a mai multor capitole dintr-un text este echivalentă cu o revizuire totală;
- unitatea ierarhică: este de dorit ca o aceeași întrebare să nu se refere concomitent la norme juridice de rang diferit în ierarhia normativă [11].

Curtea Constituțională a menționat că în jurisprudența constituțională din țările europene a fost instituit principiul potrivit căruia întrebarea din cadrul unui referendum poate viza doar un subiect unic și omogen. Cerința referendumului monotematic este concepută pentru a evita confuziile referitoare atât la obiectul consultărilor, cât și la răspunsul populației. Acest principiu al omogenității și unicității subiectului se referă la obiectul referendumului, nu însă efectiv la întrebări. Cu toate acestea, în cazul în care sunt mai multe întrebări,

nu doar una singură, acest principiu devine important asupra modului în care acestea sunt formulate (ex. Hotărârea Curții Constituționale a Portugaliei nr.176 din 19 februarie 2014) [12].

Acest tip de referendum poate fi organizat simultan cu orice alt tip de scrutin. Până la modificarea Codului electoral referendumul republican nu putea avea loc cu 60 de zile înainte și cu 60 de zile după ziua desfășurării alegerilor parlamentare, prezidențiale și locale generale, precum și în ziua altui referendum republican. Însă, această prevedere a fost abrogată prin Legea pentru modificarea unor acte legislative nr.238 din 08.11.2018, iar sintagma „precum și în ziua altui referendum republican” se substituie cu textul „decât dacă se desfășoară în aceeași zi”, iar în final se completează cu textul: „În aceeași zi nu pot avea loc două referendumuri republicane”. Este de menționat faptul că la 30.11.2018 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Hotărârea nr.332 privind desfășurarea referendumului republican la 24 februarie 2019, în aceeași zi cu alegerile parlamentare, iar în scopul înlesnirii organizării acestui referendum a modificat și art.156 alin.(2) din Codul electoral care interzicea desfășurarea alegerilor odată cu referendumul republican. Cert este că Parlamentul Republicii Moldova a adoptat o hotărâre care este contrară prevederilor unei legi organice; or, Hotărârea privind desfășurarea referendumului republican la 24 februarie 2019 a fost adoptată la 30.11.2018, iar modificarea art.156 alin.(2) Cod electoral a intrat în vigoare abia la 30.12.2018.

Dacă legea ar limita dreptul Președintelui, prin orice mijloace, de a iniția o asemenea consultare populară, s-ar crea un amestec nemotivat și nedorit al Parlamentului în atribuțiile Președintelui, care îi sunt conferite și garantate prin Constituție; prin urmare, nu este recomandat ca legea să enumere exhaustiv problemele de interes național.

E necesar să evidențiem faptul că dacă legiuitorul menționează în mod expres, în dispozițiile legii, că enumerarea problemelor de interes general are doar un caracter exemplificativ și singurul care poate decide asupra situațiilor considerate ca fiind de „interes general” este Președintele, o asemenea reglementare nu ar afecta respectarea dispozițiilor constituționale [13].

Înscrierea și identificarea în Constituție sau în unele legi speciale a problemelor de interes național nu face decât să creeze tensiuni între Legislativ și Președinte și, implicit, să nu se respecte articolul 75 din Constituție. Problemele de interes național trebuie să fie întotdeauna conform realității sociale și politice. Acestea sunt într-o continuă evoluție imposibil de anticipat, iar menționarea lor într-un text de lege nu va face decât să împiedice anumite reforme și evoluții pe care realitatea socială le impune. Potrivit Dicționarului Explicativ al Limbii Române, prin *problemă* se înțelege o chestiune importantă, care constituie o sarcină, o preocupare majoră care cere o soluționare imediată [14], iar pentru ca o problemă să fie de interes național, ea trebuie să vizeze întregul popor.

Cu toate că rezultatul acestui tip de referendum este facultativ, acesta are totuși un efect destul de important. Prin intermediul rezultatului referendumului consultativ Președintele va face presiuni asupra Parlamentului în vederea modificării legislației [15].

Aici apare o problemă destul de interesantă: poate oare Președintele să intervină în domeniul legislativ prin intermediul referendumului reglementat de articolul 75 din Constituție? În așa mod, acesta poate să întrebe corpul electoral dacă este de acord sau nu cu o anumită lege emisă de o autoritate competentă. Jurisprudența Curții Constituționale a României a stabilit că dreptul constituțional al Președintelui de a recurge la referendum nu-i poate conferi însă acestuia posibilitatea legiferării, întrucât, în conformitate cu constituantul român, Președintele nu poate iniția un referendum legislativ, ci numai unul consultativ [16]. Tot în acest sens a statuat și Curtea Constituțională a Republicii Moldova în Hotărârea nr.24 din 27.07.2017 privind controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr.105-VIII din 28 martie 2017 (pct.95-96). Aceasta a statuat că dreptul constituțional al Președintelui de a recurge la referendum nu-i poate conferi însă acestuia posibilitatea legiferării, întrucât, în conformitate cu prevederile Constituției, Președintele nu poate iniția un „referendum legislativ”, ci numai un „referendum consultativ”. Aceasta rezultă cu claritate din prevederile art.60 alin.(1) din Constituție; or, Parlamentul este unica autoritate legislativă în stat. În caz contrar, acest fapt ar reprezenta o recunoaștere a competenței de legiferare a Președintelui. Curtea reține că adoptarea/abrogarea unei legi prin referendum poate constitui obiectul unui referendum legislativ și nu poate fi supusă referendumului consultativ.

Așa cum este reglementată de articolul 75 din Constituție, procedura referendumului consultativ, inițiată de Președinte, cu privire la probleme de interes național este alcătuită din următoarele etape:

- a) Anunțul făcut în public de către Președinte cu privire la intenția sa de a organiza un referendum național;

b) Printr-un decret prezidențial se va stabili data și obiectul referendumului național. De regulă, referendumul trebuie stabilit într-o singură zi nelucrătoare. Stabilirea prin lege de către Parlament a datei și a obiectului referendumului ar reprezenta un amestec în exercitarea atribuțiilor exclusive ce-i sunt conferite Președintelui, fapt ce ar încălca separația puterilor în stat [17]. În acest sens, nu putem fi de acord cu pct.141 din Hotărârea nr.24 din 27 iulie 2017 a Curții Constituționale a Republicii Moldova, care „legitimează” într-un fel ingerința legislativului în exercitarea atribuțiilor de către Președinte. Curtea a statuat că desfășurarea unui referendum necesită mijloace financiare. Prin urmare, doar Parlamentul este cel competent de a alocă mijloace financiare de la bugetul de stat cu acceptul Guvernului. De aceea, autoritățile competente în materie electorală urmează să acționeze în vederea organizării unui referendum abia după adoptarea de către Parlament a unei hotărâri în acest sens. Astfel, sesizăm o contradicție între art.72 alin.(3) lit.b) și art.88 lit.f) din Constituție. De aceeași opinie este și profesorul Tudor Drăganu, care se referă la o procedură asemănătoare de organizare a referendumului consultativ în România, unde legislativul urmează să dea un aviz consultativ, iar parlamentul ar putea amâna la infinit emiterea avizului său consultativ, ceea ce ar duce la paralizarea exercitării de către Președintele Republicii a unei atribuții recunoscute lui de Constituție” [18].

După cum am mai menționat, se permite desfășurarea referendumului odată cu orice alt tip de scrutin: alegeri prezidențiale, parlamentare sau locale, ori într-un anumit interval de timp, anterior sau posterior alegerilor menționate. Cu toate acestea, nu este recomandat ca referendumul să se desfășoare odată cu alt tip de alegeri [19]. Această recomandare o găsim și în „Liniile directe cu privire la organizarea referendumului”, act emis de Comisia de la Veneția.

Singura modalitate în care se poate realiza un control al legalității decretului prezidențial este cel exercitat de Curtea Constituțională, nefiind posibil controlul decretului prezidențial pe calea contenciosului administrativ, acest decret neputând vătăma drepturi individuale [20].

c) Decretul prezidențial va trebui publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Astfel, cetățenii vor cunoaște data și obiectul referendumului consultativ inițiat de Președinte, mai ales că aceste informații vor fi mediatizate de către mass-media;

d) Rezultatele referendumului republican se examinează de către Comisia Electorală Centrală, care adoptă o hotărâre asupra lui. Hotărârea Comisiei Electorale Centrale și procesul-verbal privind rezultatele referendumului se remit Curții Constituționale;

e) În termen de 10 zile, Curtea Constituțională va examina actele remise de Comisia Electorală Centrală și va confirma sau va infirma, printr-o hotărâre, rezultatele referendumului republican.

Concluzii

Referendumul, prin excelență, reprezintă unul dintre cele mai importante procedee democratice prin care poporul este asociat la putere, precum și un mijloc de control asupra acțiunilor sau inacțiunilor guvernanților. Poporul, prin intermediul acestei instituții, va sancționa reprezentanții pe care i-a delegat la putere dacă vor apărea discrepanțe puternice între voința acestuia și voința mandataților. În acest caz, poporul este pus în fruntea ierarhiei puterilor.

Indiferent de efectele care le produce, referendumul este un procedeu prin care se va obține o decizie a poporului, o decizie care va susține sau nu unele idei politice. Fiind un instrument al democrației semidirecte, acesta permite corpului electoral să-și exprime direct opțiunile. Ținând cont de varietatea și obiectul referendumului, acestuia îi sunt atribuite anumite reguli care ar face voința poporului să fie cât mai aproape de realitățile sociale.

În concluzie, referendumul este una dintre instituțiile de control și sancțiune ale poporului suveran asupra delegaților săi la guvernare, o instituție care devine din ce în ce mai importantă în concordanță cu modificările sociale actuale. El îmbină destul de bine guvernământul reprezentativ cu guvernământul direct, reușind să creeze o realitate socială în care este posibil ca voința fiecăruia dintre noi să se materializeze într-un act de guvernământ.

Referințe:

1. UȘVAT, L.F. *Referendumul*. București: Universul Juridic, 2012, p.10.
2. GÎRLEȘTEANU, G. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Universul Juridic, 2012, p.37-38.
3. DĂNIȘOR, D.C. *Drept Constituțional și Instituții Politice*. București: C.H. Beck, 2007, p.115.

4. MURARU, I, TĂNĂSESCU, E.S. *Constituția României – Comentariu pe articole*. București: C.H. Beck, 2008, p.836.
5. UȘVAT, L.F. *Referendumul*. București: Universul Juridic, 2012, p.12.
6. Hotărârea nr.24 din 27.07.2017 privind controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr.105-VIII din 28 martie 2017 privind desfășurarea referendumului republican consultativ asupra unor probleme de interes național (referendumul republican consultativ) (Sesizarea nr.40a/2017). Disponibil: <http://lex.justice.md/md/371426/> ;
7. UȘVAT, L.F. *Referendumul*. București: Universul Juridic, 2012, p.168.
8. IONESCU, C. *Tratat de drept constituțional contemporan*. Ed. II. București: C.H. Beck, 2008, p.824.
9. MURARU, I, TĂNĂSESCU, E.S. *Constituția României – Comentariu pe articole*. București: C.H. Beck, 2008, p.837.
10. Decizia nr.125 din 15.12.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr.118b/2017 privind interpretarea unor prevederi din articolele 75 alin.(1) și 88 din Constituție (problemele supuse referendumului). Disponibil: <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=decizii&docid=416&l=ro>
11. Comisia de la Veneția, Codul de bune practici în materie de referendum, pct.III.
12. Pct.83 din Hotărârea Curții Constituționale nr.24 din 27.07.2017 privind controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr.105-VIII din 28 martie 2017 privind desfășurarea referendumului republican consultativ asupra unor probleme de interes național (referendumul republican consultativ) (Sesizarea nr.40a/2017). Disponibil: <http://lex.justice.md/md/371426/>
13. GÎRLEȘTEANU, G. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Universul Juridic, 2012, p.217.
14. Academia Română, *Dicționar explicativ al limbii române*. București: Univers Enciclopedic, 1998, p.835.
15. DĂNIȘOR, D.C. Referendumul contra democrației? Despre tensiunile dintr-un cuplu ce părea inseparabil. În: *Revista de Științe Juridice*, 2011, vol.20, nr.1, p.13.
16. <http://www.lex.ro/Decizia-70-1999-17664.aspx>, Curtea Constituțională, *Decizia nr.70/1999*.
17. UȘVAT, L.F. *Referendumul*. București: Universul Juridic, 2012, p.198.
18. DRĂGANU, T. *Drept constituțional și instituții politice*. Tratat elementar, vol.II. București: Lumina LEX, 2000, p.266.
19. http://www.ccr.ro/files/products/D147_07.pdf, *Decizia Curții Constituționale nr.147/2007*.
20. UȘVAT, L.F. *Referendumul*. București: Universul Juridic, 2012, p.198-199.

Date despre autor:

Ion COBÎȘENCO, doctorand, Școala Doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0002-5657-0649

E-mail: ioncobisenco@gmail.com

Prezentat la 11.01.2019